

Катерина СЕМЕНЮК

кандидат філософських наук,
доцент кафедри етики, естетики та філософії культури
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0009-0001-0638-0126>

МОРАЛЬНА ВТРАТА ВІЙНИ – КРИЗА ДОВІРИ ДО БУТТЯ: ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНИЙ ВИМІР

У статті війна осмислюється як феномен, що виходить за межі політичного та соціального вимірів і постає як глибинна морально-онтологічна втрата, пов'язана з руйнуванням довіри до самого буття. Показано, що війна підриває не лише інституційні, нормативні та ціннісні структури, а й базову екзистенційну впевненість у впорядкованості світу, трансформуючи спосіб його переживання та інтерпретації. Аналіз здійснюється в онтологічному, культурно-цивілізаційному, етичному та естетичному вимірах, що дозволяє комплексно окреслити глибину цих змін. Обґрунтовано, що в умовах війни довіра втрачає статус безпосередньої даності та постає як відповідальна, рефлексивна практика суб'єкта. Водночас естетичний досвід розглядається як один із останніх рівнів підтримки довіри, хоча й зазнає значного впливу маніпулятивних наративів. Зроблено висновок, що відновлення довіри можливе лише як свідомий екзистенційний вибір.

Ключові слова: війна, довіра до буття, моральна втрата, етичний вимір, естетичний вимір, цінності.

Kateryna SEMENIUK

THE MORAL LOSS OF WAR: A CRISIS OF TRUST IN BEING IN ETHICAL AND AESTHETIC DIMENSIONS

The article interprets war as a phenomenon that goes beyond the political dimension and appears as a moral loss manifested in a crisis of trust in being. It is shown that war undermines not only institutional and normative structures but also the basic confidence in the ordered nature of the world, transforming the way reality is experienced. The analysis is carried out through ontological, cultural-civilizational, ethical, and aesthetic dimensions. It is argued that under conditions of war, trust loses its status as a given and becomes a responsible practice, while aesthetic experience functions as the last level of its preservation, although it is also affected by manipulative narratives. It is concluded that the restoration of trust is possible only as an existential choice.

Key words: war, trust in being, moral loss, ethical dimension, aesthetic dimension, values.

Війна традиційно осмислюється як руйнування – людських життів, інфраструктури, соціального порядку. Проте її найглибший ефект не зводиться до матеріальних втрат чи навіть до трансформації політичних і культурних структур. Вона зачіпає фундаментальні підвалини людського існування – ті, що зазвичай залишаються непомітними саме через свою очевидність.

Однією з таких підвалин є довіра до буття – фонове переконання в тому, що світ є відносно впорядкованим, передбачуваним і таким, у якому можливе стабільне людське життя. У мирний час ця довіра не потребує рефлексії: вона функціонує як умова повсякденності. Саме тому її втрата не одразу усвідомлюється як самостійна проблема.

Війна радикально змінює цю ситуацію. Вона не лише порушує зовнішній порядок,

а й підважує саму можливість довіряти світу як такому. Те, що раніше сприймалося як «фон» – безпека, сталість, передбачуваність – виявляється крихким і умовним. У цьому сенсі війна постає не лише як історична чи політична подія, а як онтологічний злам, що трансформує сам спосіб переживання реальності.

Саме тому поряд із очевидними втратами війни можна говорити про інший, менш помітний, але не менш радикальний її вимір – моральну втрату, що проявляється як криза довіри до буття. Йдеться не лише про зміну уявлень про добро і зло чи про трансформацію ціннісних орієнтирів, а про підриг тієї базової впевненості, яка робить можливим людське співіснування.

За таких умов філософське осмислення війни не може обмежуватися аналізом її причин або наслідків. Воно має звертатися до глибинних зсувів у структурі досвіду – до трансформації довіри, відповідальності, образу Іншого та самого способу бути у світі. Саме ці процеси визначають не лише характер воєнного досвіду, а й можливості післявоєнного відновлення.

Сучасна російсько-українська війна повернула тему війни в центр філософського мислення. Якщо в попередні десятиліття вона переважно залишалася на периферії гуманітарних досліджень, то від 2022 року стала неминучою точкою відліку для осмислення людського буття. Йдеться не лише про політичний чи історичний аналіз, а про потребу перегляду самих підстав філософування. Вітчизняний філософський дискурс, аналізуючи війну як складний та багаторівневий соціокультурний феномен демонструє певну еволюцію поглядів, розглядаючи її на початку як локальний конфлікт, зумовлений продовженням Революції гідності, до розуміння його як цивілізаційного конфлікту, детермінованого жорстким зіткненням різних політичних та національних культур, що базуються на контрверсійних системах цінностей [1].

Показовою у цьому сенсі є дискусія, розгорнута українськими філософами на сторінках «Філософської думки» (2022) у межах круглого столу «Війна як соціокультурний феномен». У ній війна постає не

як зовнішній об'єкт аналізу, а як подія, що змінює сам спосіб мислення та існування людини.

Юлія Доброносова акцентує на граничності воєнної ситуації, яка реактуалізує проблематику філософської антропології та виявляє трансформацію людських здатностей у переплетінні мирного і воєнного повсякдення [4]. Війна постає як середовище, що оголює стосунки «Я – Інший» і «Я – Чужий», змушуючи шукати нову мову для опису досвіду.

Людмила Ситніченко розглядає війну як трагічно-екзистенційний спосіб «боротьби за визнання», де питання гідності та взаємної поваги набувають фундаментального значення [3]. У цьому ракурсі війна стає радикалізованою формою конфлікту за право бути суб'єктом – за право на визнання.

Світлана Лозницька звертається до проблеми ідеології та насильства, ставлячи питання про можливість війни без світоглядного обґрунтування та про концептуальну засадовість насильства для військових дій [3]. Тут війна постає як результат певної моделі світу, що легітимізує знищення.

Анатолій Єрмоленко розглядає її в більш широкому вимірі як боротьбу сучасної цивілізації проти варварства, яке презентує архаїчний соціокультурний світ минулого, зосередженого на реалізації мілітарної доктрини російського імперіалізму [3].

Євген Бистрицький в цілій серії своїх філософських розвідок, розмірковуючи над онтологічною природою війни, доходить до висновку, що це війна «екзистенційного вибору», яка зумовлена зіткненням ідентичностей, «війна світів» [2].

Сергій Йосипенко у статті «Від справедливої війни до справедливого миру. Моральні засади та межі компромісів під час війни» [5] зазначає, що обмеження війни та досягнення компромісу заради миру потребують уточнення вимог справедливості, яке вимагає від сторони, що веде справедливу війну, керуватися при визначенні цілей війни етикою відповідальності, а також дотримуватися засадничого розрізнення добра і зла задля уникнення «гнилих» компромісів.

Сергій Пролеєв розглядає війну та мир як виміри існування глобального світу, які окреслюють ситуацію цивілізаційного вибору, який або уможливить продуктивний розвиток планетарного людства, або призведе людство до катастрофи [9].

Наведені позиції не зводяться до єдиної інтерпретаційної моделі, однак у їхній концептуальній напрузі проступає спільний смисловий вектор. Незалежно від того, чи йдеться про граничність досвіду, боротьбу за визнання, ідеологічну легітимацію насильства або цивілізаційний вибір, війна постає як подія, що підважує базові орієнтири людського існування.

У різних теоретичних перспективах акцент робиться на окремих аспектах цього процесу – антропологічному, етичному, політичному чи культурному. Проте всі вони вказують на глибшу трансформацію: порушення тих засад, які забезпечують можливість співбуття, взаємного визнання та смислової стабільності світу.

У цьому сенсі війна може бути осмислена як феномен, що незалежно від рівня аналізу – онтологічного, культурно-цивілізаційного чи етичного – виявляє себе як криза довіри. Йдеться не лише про втрату довіри до інституцій, норм чи соціальних структур, а про підрив більш фундаментальної впевненості – довіри до самого порядку буття як такого.

Саме ця обставина дозволяє перейти від множинності інтерпретацій війни до її цілісного філософського осмислення як моральної втрати, що проявляється у кризі довіри до буття.

Турбулентність ХХІ століття – технологізація життя, цифровізація комунікації, зміна політичних орієнтирів, розмиття стабільних ідентичностей – створила стан хронічної нестійкості. Проте ця нестійкість довгий час сприймалася як адаптивна норма модерного світу. Війна радикалізує цей стан, переводячи його з рівня культурної мінливості у площину онтологічного зламу.

Онтологічний вимір війни полягає у порушенні довіри до самого порядку буття. Світ перестає сприйматися як передбачуваний, структурований і захищений нормами.

Руйнується відчуття базової безпеки, яке лежить в основі повсякденного існування.

У цьому сенсі війна не лише знищує матеріальні структури, а й оголює контингентність ціннісного порядку. Виявляється, що мир не є природним станом, а моральні принципи не гарантують самі себе. Порушення правових і гуманістичних норм демонструє, що цінності не мають автоматичного захисту. Вони існують лише настільки, наскільки їх підтримує людська дія.

Онтологічний злам супроводжується зміною ієрархії значущого. Цінність безпеки, життя, виживання виходить на перший план. Інші орієнтири – розвиток, комфорт, самореалізація – відсуваються. Проте це не просто зміна пріоритетів. Це ситуація, у якій сама можливість стабільної ієрархії ставиться під питання.

Війна виявляє крихкість тієї довіри, яка лежить в основі соціального буття: довіри до інституцій, до права, до міжнародних домовленостей, до самого поняття раціонального порядку. Світ, що претендував на регульованість і прогресивність, постає як простір радикальної невизначеності. Війна порушує довіру до самого факту існування як такого – до передбачуваності завтрашнього дня, до тривалості звичних форм життя, до сталості соціальних і моральних координат. Людина більше не спирається на світ як на стабільну основу; вона змушена існувати в режимі постійної невизначеності.

Цей злам проявляється у кількох вимірах.

По-перше, у руйнуванні відчуття безпеки як екзистенційної передумови людського життя. Безпека перестає бути невидимою умовою й перетворюється на проблему, яка потребує щоденного підтвердження. Сам факт виживання стає подією.

По-друге, у зміні досвіду часу. Майбутнє втрачає контури, горизонт планування звужується, а теперішнє набуває напруженої інтенсивності. Війна концентрує існування в точці «тепер», водночас позбавляючи його спокою.

По-третє, у переоцінці самої цінності буття. Те, що раніше здавалося другорядним, набуває ваги; те, що видавалося незмінним, виявляється умовним. Війна

оголює крихкість життя і тим самим радикалізує питання про його сенс.

У цьому контексті стає зрозумілим, чому сучасна філософська дискусія про війну неминуче виходить за межі політичного аналізу. Йдеться не лише про агресію, територію чи міжнародне право. Йдеться про досвід руйнування базового довір'я до світу як до простору, в якому можливе передбачуване людське життя.

Онтологічний вимір війни як зламу довіри до буття дозволяє поставити питання про природу самої цієї довіри. Чи є вона лише історично сформованим станом, чи має глибші підстави? У цьому контексті доречно звернутися до Мартіна Гайдеггера, для якого людське існування від початку розгортається в умовах відкритості, непевності та «закинутості» у світ. Буття не є гарантованим порядком – воно завжди містить у собі елемент крихкості. Війна в цьому сенсі не створює нову реальність, а радикально оголює цю онтологічну нестабільність, роблячи її безпосереднім досвідом.

Однак якщо у філософській перспективі ця крихкість є екзистенційною умовою людського буття, то у воєнному досвіді вона набуває іншого виміру. Війна не лише виявляє нестабільність світу – вона радикалізує її до рівня втрати довіри. Світ перестає бути не просто передбачуваним, а таким, на який можна покладатися як на основу людського існування.

Якщо довіра до буття більше не забезпечується автоматично структурою світу, то постає інше питання: на чому тоді ґрунтується порядок? Хто і як визначає, яким має бути світ, у якому ми живемо?

Війна виявляється не лише злом довіри, а й спробою насильницького встановлення порядку. Вона завжди передбачає певну модель світу – уявлення про правильне і хибне, про допустиме і недопустиме, про ієрархію цінностей. Саме тому війна є не просто конфліктом інтересів, а зіткненням світоглядних конструкцій.

У сучасному українському контексті це зіткнення набуває виразного цивілізаційного характеру. Йдеться не лише про територію чи геополітичний вплив. Йдеться про

різні моделі людяності: про різне розуміння свободи, гідності, права на суб'єктність, співвідношення держави й особи.

Війна стає формою примусу до прийняття певного образу світу. Насильство тут виступає не випадковим засобом, а способом утвердження ідеологічного порядку. У цьому сенсі культурний вимір війни є не менш значущим, ніж військовий: руйнуються не лише будівлі, а й символічні структури – мова, історична пам'ять, система значень.

Саме тому війна завжди супроводжується боротьбою за інтерпретацію. Хто визначає, що відбувається? Як це називається? Які слова стають легітимними, а які – забороненими? Мова перетворюється на поле бою не меншою мірою, ніж територія.

Цей вимір виявляє глибшу річ: порядок не є нейтральним. Кожен порядок має ціннісне підґрунтя. Коли стикаються два порядки, стикаються дві картини світу. І тоді війна стає крайнім способом доведення власної правоти – способом нав'язування свого бачення реальності.

У такій ситуації питання вже не зводиться до «хто переможе». Питання в тому, який образ людського буде утверджений. Чи визнається людина як автономний суб'єкт, чи як функція державної волі? Чи мислиться свобода як фундаментальна цінність, чи як загроза централізованому контролю? Особливо виразною стає напруга між прагматистською логікою інтересу і ціннісною логікою гідності. Якщо перша виходить із доцільності та ефективності, то друга апелює до принципів, які не можуть бути принесені в жертву навіть заради виживання. Саме тут війна перетворюється на цивілізаційний маркер: вона демонструє, чи зберігається пріоритет людяності над інструментальністю.

Таким чином, онтологічний злам довіри переходить у культурно-цивілізаційне протистояння моделей буття, про яке говорить Сергій Пролєєв у згаданій статті. Світ більше не сприймається як єдиний простір; він розколюється на різні інтерпретації порядку. У цьому контексті війна виступає як подія, що примушує культуру усвідомити власні підвалини. Вона або під-

тверджує стійкість ціннісного порядку, або виявляє його внутрішню слабкість. Саме тому війна стає моментом радикального самовизначення – як для суспільства в цілому, так і для окремої особистості. Воно відбувається в ситуації, коли довіра більше не може бути повністю делегована жодній цивілізаційній моделі, а отже вибір здійснюється не між «готовими істинами», а в умовах крихкості – як акт, що не має остаточних гарантій, але визначає спосіб буття.

І саме тут постає наступний вузол: якщо війна є зіткненням моделей людяності, то яким чином у цій ситуації діє окрема людина? На чому ґрунтується її вибір? Чи зберігається простір моральної відповідальності? Цей конфлікт переходить у площину етичного вибору, де питання цінностей перестає бути теоретичним і набуває характеру граничного рішення.

Війна радикалізує моральність. У мирний час мораль функціонує переважно як система норм, що регулюють співжиття. Вона забезпечує передбачуваність поведінки, встановлює межі допустимого, санкціонує або засуджує вчинки. Проте в умовах війни звичні механізми соціальної регуляції послаблюються або руйнуються. Інституції можуть втратити ефективність, правові процедури – стабільність, а публічний порядок – гарантії. У цій ситуації моральний вибір набуває екзистенційного характеру.

Моральність у війні не зникає, але перестає бути комфортною. Граничність означає, що рішення більше не може бути відкладене або делеговане системі. Воно приймається в умовах ризику, невизначеності й часто – без гарантії позитивного результату. Людина змушена вирішувати: підтримати чи чинити опір, мовчати чи свідчити, рятувати лише себе чи брати на себе ризик заради інших. Вибір набуває екзистенційної ваги.

Війна оголює напругу між інтересом і цінністю. Там, де інтерес диктує доцільність, цінність утверджує принцип. Моральний вчинок у цій ситуації полягає не лише у дотриманні норми, а у здатності не зрадити власній людяності навіть під тиском страху або примусу. Саме тому моральні цінності виявляють свою сутність

як внутрішня необхідність, а не зовнішня вимога.

Етичний вимір війни також виявляється у трансформації відповідальності. Як показано в дослідженні Н. М'ясникової, довіра може бути осмислена як віра у відповідальність – як очікування того, що Інший, інституція чи сам порядок світу зберігають певну надійність у своїх проявах [7]. Втрата довіри в умовах війни означає, відповідно, кризу цієї віри – сумнів у самій можливості відповідальності як підґрунтя спільного буття. Відповідальність перестає бути абстрактною категорією й стає практичною позицією: за близьких, за спільноту, за майбутнє. Гідність набуває конкретного змісту – вона виявляється у відмові прийняти приниження як норму, у збереженні поваги до Іншого навіть у ситуації конфлікту.

У цьому сенсі війна є випробуванням не лише моральних переконань, а й їхньої дієвості. Цінності або залишаються деклараціями, або перетворюються на мотиви вчинку. Етичний вимір війни демонструє, що людяність не гарантується культурою автоматично – вона потребує постійного підтвердження через конкретні дії.

Граничний характер морального вибору полягає також у тому, що він здійснюється в умовах втрати і болю. Війна ставить людину перед реальністю смерті, руйнування, несправедливості. У таких обставинах питання добра і зла набуває радикальної ясності. Саме тут етичні цінності перестають бути риторикою і стають умовою збереження внутрішньої цілісності.

Водночас війна створює спокусу моральної спрощеності. Світ ділиться на «своїх» і «чужих», на «правих» і «ворогів». Така бінарність полегшує орієнтацію, але приховує небезпеку: моральність може перетворитися на ідеологічну лояльність. У цьому сенсі війна є випробуванням здатності зберегти етичне мислення там, де домінує логіка виживання.

Проте саме в граничності війни проявляється фундаментальний характер морального виміру. Якщо онтологічний злам руйнує довіру до стабільності світу, а культурно-цивілізаційне протистояння виявляє конфлікт моделей порядку, то моральність

стає точкою, в якій людина несе відповідальність за те, який світ буде відтворений її дією.

Таким чином, етичний вимір війни полягає у переході від нормативності до особистісної відповідальності. Війна виявляє, що мораль не є надбудовою над життям, а його межевою структурою. Вона демонструє, що людяність зберігається не завдяки абстрактним принципам, а через конкретний вибір, який здійснюється в умовах граничної напруги.

Цей вимір природно веде до наступного – естетичного, де війна постає не лише як подія вибору, а як досвід переживання, символізації та осмислення.

Війна не лише змінює порядок світу і радикалізує моральний вибір – вона трансформує внутрішню структуру переживання. Екзистенційний вимір війни полягає в тому, що вона входить у внутрішній простір людини, змінюючи її спосіб бути.

Страх у війні перестає бути епізодичною емоцією. Він стає фоновим станом. Але разом із ним змінюється й сприйняття себе: людина починає бачити межі власної витривалості, власної сміливості, власної крихкості. Війна примушує зустрітися із собою без прикрас.

Змінюється і досвід провини – провини вижившого, провини бездіяльності, провини недостатньої участі. Вона оголює питання причетності: чи достатньо я зробив? Чи мав право залишитися осторонь? У мирний час ці питання можуть бути теоретичними; у війні вони стають болісно конкретними.

Водночас війна відкриває несподіваний вимір солідарності. Людина переживає себе не лише як ізольований індивід, а як частину спільноти, доля якої залежить від спільних зусиль. Екзистенційна самотність поступається місцем досвіду співбуття – часто напруженого, іноді конфліктного, але реального.

Сергій Порадок звернув увагу на темпоральний розрив екзистенції людини під час війни, коли нівелюється структура послідовності минулого, теперішнього та майбутнього, що є вагомою причиною втрати суб'єктності та ідентичності індивіда [8]. І тут внутрішня трансформація

торкається і відчуття сенсу. Те, що раніше здавалося суттєвим, може втратити значення; натомість прості речі – життя, присутність близьких, можливість говорити правду – набувають фундаментальної ваги. Війна переієрархізовує цінності не в теорії, а в переживанні.

Саме тут знову повертається тема довіри. Не як абстрактної категорії, а як здатності продовжувати діяти, любити, працювати, народжувати сенси всупереч нестабільності. Екзистенційна довіра – це витримування реальності без заперечення її крихкості.

Екзистенційна трансформація в умовах війни неможлива без зміни чуттєвого досвіду. Війна входить у життя не лише через події, а через тіло, звук, зір, ритм. Сирена, вибух, тиша після обстрілу – це не просто інформація, а тілесно пережиті стани. Реальність стає різкішою, контрастнішою, болючішою.

Чуттєвість у війні набуває особливої інтенсивності. Світ більше не сприймається нейтрально: кожен звук може бути сигналом загрози, кожна пауза – передвісником небезпеки. Водночас загострюється й здатність до сприйняття простих форм життя – світла, тепла, присутності іншої людини. Елементарні речі набувають естетичної ваги, бо стають маркерами живого буття.

У цьому сенсі естетичний вимір війни не зводиться до мистецьких репрезентацій. Йдеться про фундаментальнішу річ – про зміну способу відчувати світ. Коли великі смислові конструкції руйнуються, саме чуттєвість часто стає останньою опорою. Людина тримається не абстрактною ідеєю порядку, а досвідом дотику, голосу, погляду, спільної тиші.

Тому естетичне в умовах війни постає як спосіб витримування реальності. Воно не прикрашає трагедію, а допомагає не розсіпатися. Через образ, через жест, через символ відновлюється мінімальна цілісність переживання.

Загострення чуттєвості в умовах війни має не лише індивідуальний, а й культурний вимір. Посилена увага до візуальних свідчень, документалістики, щоденникових практик, тілесних і терапевтичних форм ро-

боти з досвідом не є випадковою реакцією суспільства. Вона виявляє глибшу закономірність: коли великі раціональні конструкції порядку втрачають переконливість, культура звертається до безпосереднього переживання як до первинного способу утримання реальності.

У ситуації глобального неспокою – а війна лише радикалізує цей стан – абстрактні ідеї виявляються недостатніми для витримування досвіду. Світ більше не гарантує стабільності, політичні та інституційні механізми не забезпечують відчуття захищеності, універсальні наративи прогресу звучать непереконливо. У такому контексті чуттєвість повертається як базова форма орієнтації у світі.

Саме тому зростає роль образу, свідчення, тілесної присутності. Фотографія, документальний кадр, голос очевидця, зафіксований досвід стають не лише засобами інформування, а формами збереження людського. Через чуттєве фіксування події культура ніби підтверджує: це сталося, це пережито, це має значення. У цьому сенсі повернення до чуттєвості є не втечею від мислення, а його передумовою. Екзистенційна довіра до буття починається з мінімального, але фундаментального досвіду: світ, попри руйнування, ще сприйнятний, ще здатний бути побаченим, почутим, пережитим. Саме через це переживання можливе подальше відновлення смислового горизонту.

Саме через призму естетичного переживання війна точиться і в інформаційному просторі. Інформаційна війна є досвідом, у якому естетичні цінності безпосередньо впливають на формування морального судження. Перемога в цьому вимірі означає не лише контроль над інформацією, а й здатність запропонувати переконливий образ світу, що апелює до глибинних духовних і етичних орієнтирів суспільства. «Антропологічний вимір цього феномену виявляється через образи, якими людина осмислює війну. Саме ці образи й наративи є віддзеркаленням глибинних онтологічних та психологічних структур людської природи, в яких розкривається її здатність до творення як енесу, так і його руйнації» [6]. Якщо в етичному вимірі війна постає як

граничний вибір, то в естетичному вона виявляється як боротьба образів, символів і форм переживання. Війна ХХІ століття розгортається не лише на полі бою, а й у просторі смислів – у медіа, мистецтві, ритуалах, публічній символіці.

У цьому сенсі естетичний вимір війни виявляється не лише формою переживання, а й останнім – базовим – рівнем, на якому ще утримується довіра до буття. Коли інституційні, раціональні та ціннісні опори втрачають переконливість, саме чуттєвий досвід дозволяє людині не розірвати зв'язок із реальністю, зберегти відчуття присутності у світі.

Водночас ця опора не є безумовною. У ситуації інформаційної війни, масового виробництва образів і поширення фейкових наративів сама чуттєвість стає вразливою до маніпуляції. Те, що сприймається як безпосередній досвід, може виявитися сконструйованим, інсценованим або навмисно спотвореним. У цьому сенсі навіть естетичний рівень, який виконує функцію збереження цілісності переживання, втрачає статус абсолютно надійної опори.

Естетичний вимір війни тому є амбівалентним. Він може працювати як інструмент маніпуляції, але може й стати простором збереження людяності. Саме через здатність відчувати – біль, красу, дисонанс, піднесення – людина протистоїть редукції до функції. Естетичне переживання повертає індивіду суб'єктність, не дозволяючи війні остаточно зруйнувати довіру до буття, навіть попри крихкість тих чуттєвих форм, на яких ця довіра ще тримається.

Таким чином, аналіз війни у різних вимірах – онтологічному, культурно-цивілізаційному, етичному та естетичному – дозволяє побачити її не лише як подію руйнування, а як глибoku трансформацію самого способу людського існування. Війна порушує не тільки зовнішній порядок, а й ті підвалини, які забезпечують можливість довірливого співбуття – довіру до світу, до Іншого, до смислу.

У цьому контексті моральна втрата війни постає як втрата очевидності людя-

ності. Те, що в мирний час не потребувало обґрунтування – цінність життя, гідності, взаємної поваги, – в умовах війни виявляється крихким, умовним і таким, що потребує постійного підтвердження. Довіра перестає бути фоновою впевненістю і стає проблемою.

Водночас війна не лише руйнує довіру, а й змінює спосіб її можливості. Якщо в умовах стабільності довіра могла спиратися на усталені інституції, норми та уявлення про порядок, то у воєнній реальності вона більше не гарантується жодною зовнішньою структурою. Довіра до буття втрачає характер даності і постає як завдання.

У цьому сенсі відновлення довіри не може означати повернення до довоєнного стану. Воно можливе лише як інша форма довіри – усвідомлена, рефлексивна і від-

повідальна. Йдеться не про ілюзію стабільності, а про здатність діяти, зберігати людяність і підтримувати смисловий зв'язок зі світом в умовах його крихкості.

Саме тому війна виявляється не лише кризою, а й випробуванням глибинних підстав людського буття. Вона ставить під сумнів надійність світу, але водночас відкриває питання про те, на чому ця надійність може ґрунтуватися, якщо вона більше не задана наперед.

У цьому горизонті довіра до буття постає не як психологічний стан і не як культурна звичка, а як екзистенційний вибір – як спосіб залишатися у світі, який більше не гарантує власної впорядкованості. Саме через цей вибір стає можливим збереження людяності там, де самі умови її існування поставлені під питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Берестень, Ю. В.** (2024). Війна як соціокультурний феномен в сучасному українському філософському дискурсі. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 7(1), 3–10. <https://doi.org/10.15421/342410>
2. **Бистрицький, Є., & Ситніченко, Л.** (2022). Філософія і дискурс війни: Конфлікт світів як межа комунікативної теорії Юргена Габермаса. *Філософська думка*, 3, 64–82. <https://doi.org/10.15407/fd2022.03.064>
3. Війна як соціокультурний феномен. (2022). *Круглий стіл «Філософської думки»*. *Філософська думка*, 3, 7–58.
4. Війна як соціокультурний феномен. (2022). *Круглий стіл «Філософської думки»*. *Філософська думка*, 4, 105–144.
5. **Йосипенко, С.** (2024). Від справедливої війни до справедливого миру: Моральні засади та межі компромісів під час війни. *Філософська думка*, 4, 87–112. <https://doi.org/10.15407/fd2024.04.087>
6. **Константинов, Ю.** (2025). Філософсько-антропологічні рефлексії образів і наративів війни в соціокультурних контекстах. *Вища освіта України*, 2, 26–34. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.2\(97\).03](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.2(97).03)
7. **М'ясникова, Н. О.** (2015). Довіра як віра у відповідальність та орієнтир у сучасному соціальному світі. *Гілея*, 95, 201–205.
8. **Порадюк, С.** (2025). Війна як екзистенційний виклик: екзистенціал страху. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія», 28, 33–39. <https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/4288>
9. **Пролеєв, С.** (2025). Війна та мир як моральні імперативи сьогодення. *Філософська думка*, 1, 82–97. <https://doi.org/10.15407/fd2025.01.082>

REFERENCES

1. **Beresten, Yu. V.** (2024). *Viina yak sotsiokulturnyi fenomen v suchasnomu ukrainskomu filofoskomu dyskursi*. [War as a socio-cultural phenomenon in modern Ukrainian philosophical

discourse]. *Epistemological Studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 7(1), 3–10. <https://doi.org/10.15407/342410>

2. **Bystrytskyi, Ye., & Sytnichenko, L.** (2022). Filozofia i dyskurs viiny: Konflikt svitiv yak mezha komunikatyvnoi teorii Yurgena Habermasa. [Philosophy and Discourse of War: The Conflict of Worlds as the Limit of Jürgen Habermas' Communicative Theory]. *Filosofska dumka*, 3, 64–82. <https://doi.org/10.15407/fd2022.03.064>

3. Viina yak sotsiokulturnyi fenomen. (2022). [War as a sociocultural phenomenon]. Kruhlyi stil "Filosofskoi dumky". *Filosofska dumka*, 3, 7–58.

4. Viina yak sotsiokulturnyi fenomen. (2022). [War as a sociocultural phenomenon]. *Filosofska dumka*, 4, 105–144. Kruhlyi stil "Filosofskoi dumky".

5. **Yosypenko, S.** (2024). Vid spravedlyvoi viiny do spravedlyvoho myru: Moralni zasady ta mezhi kompromisiv pid chas viiny. [From a Just War to a Just Peace: Moral Principles and Limits of Compromise in Wartime]. *Filosofska dumka*, 4, 87–112. <https://doi.org/10.15407/fd2024.04.087>

6. **Konstantinov, Yu.** (2025). Filozofsko-antropolohichni refleksii obraziv i naratyviv viiny v sotsiokulturnykh kontekstakh. [Philosophical and anthropological reflections on images and narratives of war in sociocultural contexts]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2, 26–34. [https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.2\(97\).03](https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.2(97).03)

7. **Miasnykova, N. O.** (2015). Dovira yak vira u vidpovidalnist ta oriiientyr u suchasnomu sotsialnomu sviti. [Trust as a belief in responsibility and a guide in the modern social world]. *Hileia*, 95, 201–205.

8. **Poradiuk, S.** (2025). Viina yak ekzystentsiinyi vyklyk: Ekzystentsial strakhu. [War as an existential challenge: the existential of fear]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": Seriia "Filozofia"*, 28, 33–39. <https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/4288>

9. **Proleiev, S.** (2025). Viina ta myr yak moralni imperatyvy sohodennia. [War and peace as moral imperatives of today]. *Filosofska dumka*, 1, 82–97. <https://doi.org/10.15407/fd2025.01.082>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.05.2026